

Paár Ádám

Koronás demokráciák. A monarchiák tanulóképessége Európában II.

Négyrészes sorozatunkban arról írunk, hogyan használják a nyugati demokráciák a monarchia időszakához kapcsolódó történelmi szimbólumokat. A monarchikus jelképek használata széles körben elterjedt Magyarországon 2010 óta. Az előző részben nyújtottuk a monarchia és köztársaság változásának történelmi áttekintését. Most napjainkra és a politika

területére áttérve a királpárti mozgalmakról írunk, amelyek közvetlenül használják a monarchia szimbólumait.

A 2010 óta tartó, leplezetlen magyarországi monarchia-nosztalgia ösztönözte sorozatunkat, amelyben megvizsgáljuk, hogyan használják az európai demokráciák a monarchikus szimbólumokat és intézményeket. Mivel általában a demokrácia egészét vizsgáljuk, ezért nem feledkezünk meg azokról az esetekről sem, amikor egy köztársaság használ monarchista jelképeket, akár állami címerében, akár az alkotmányában (ld. San Marino, Írország, Csehország).

A sorozatunk első részében ismertettük a monarchiák és köztársaságok változásának európai történetét. Megállapítottuk, hogy Európában köztársaság csak olyan területeken volt képes megalakulni, ahol a természetföldrajzi tényezők kedveztek a kisállami létnek (pl. San Marino, Svájc), vagy ahol egy gazdaságilag fontos, a kereskedelem ütőerének vonzásában elhelyezkedő városállam két vagy több nagyhatalom közé szorítva élt, s a nagyhatalmú szomszédoknak is érdeke fűződött a köztársaság fennmaradásához (pl. Velence, Firenze, Genova, Pisa, Ragusa). Ezek természetesen a korban nem a mai értelemben vett köztársaságok voltak (népfelséggel, széles választójoggal, mindenki által betölthető hivatalokkal), hanem – a paraszti és városi Svájc kivételével – arisztokratikus köztársaságok, amelyekben ráadásul a hivatalok jelentős részét sorsolással töltötték be, s ahol valóban választottak, ott is bonyolult mechanizmusokat vezettek be (a velencei dózse megválasztására egyre bonyolultabb rendszert alkalmaztak). Így a hatalom ellenőrzése biztosított volt ugyan, ám annak árán, hogy a hivatalok viselői szűk körből rekrutálódtak.

Nem számítva a tizenhárom gyarmatot, a 18. században Hollandia, Anglia és Franciaország példát mutatott a későbbi köztársaság-alapításoknak. Mégis, meglepő azzal szembesülni, hogy a 20. századig Európa milyen mértékben monarchista keretű kontinens volt: a köztársaságok száma nemhogy növekedett a kora újkorban, de fogyott (az itáliai, dalmát és északnémet kis köztársaságok egytől egyig eltűntek, csak egy-kettő – San Marino, Svájc, Hollandia – őrizte a republikát). Az angol köztársaság a cromwelli diktatúrába torkollva rövid életű kísérlet maradt. Hollandia (az európai – köztük magyar – protestánsok „modellországa”) 1815-ben királysággá alakult. Franciaország válságról válságra bukdácsolt, és minden francia nemzedék megélt legalább három-négy államforma-váltást, és a köztársaság csak a 19. század végén szilárdult meg.

A 20. század elején négy köztársaság létezett Európában. Az I. világháború végén négy birodalom és monarchia omlott össze Európában, s a kiszabadult országok egy része (Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország, balti államok, Németország, Törökország) köztársasággá alakult, míg máshol éppenséggel a királyság megőrződött, rövid életű köztársasági kísérlet után (Magyarország tipikus példa erre a modellre, a „király nélküli királysággal”). Majd a II. világháborút követően a köztársaságok száma gyarapodott az olasz, jugoszláv, román, bolgár, albán királyi trónok megdőlésével, és a „király nélküli királyság” Magyarországon is köztársaság alakult.

Mint láthattuk, nagyon nehezen lehetett megalapozni a sikeres nagy területű köztársaságokat a kontinensen. A köztársaság kikiáltása gyakran csupán a múlttal való szakítás szimbolikus gesztusa volt, nem több annál. A társadalmak sokszor nem azonosultak érzelmileg a hirtelen államforma-cserével, ami olykor polgárháborúig vezetett, mint az 1793-as vendée-i felkelés Franciaországban. Utóbbinak a francia hagyományban saját mítosza és szimbolikája alakult ki, amely regényekben, filmekben és zeneművekben jelentkezik, az idők során összebékülve a köztársaság emlékezetével.

A sorozat mostani részében arra teszünk kísérletet, hogy fölvezoljuk a mai európai monarchista mozgalmakat. Mert talán meglepő, de vannak ilyenek. Mindenekelőtt azonban ismertetjük a Nemzetközi Monarchista Liga nevű szervezet tevékenységét, eszmei hátterét. Bemutatjuk, hogy a Liga hogyan vélekedik a monarchista eszméről. Ezt követően bemutatjuk a francia, olasz és a magyar monarchista mozgalmakat. Végül idézzük a *Constitution Unit* nevű brit kutatóintézet két alapítója és szerzője, Robert Hazell és Bob Morris véleményét. A *The Role of Monarchy: European Monarchies Compared* című könyv szerzői szerint öt feltétel teljesülése (politikai semlegesség, korrupciótól mentesség, kisszámú királyi család, a nem trónörökös családtagok magánszférájának biztosítása és elszámoltathatóság) esetén beszélhetünk a monarchia stabilitásáról, túlélésének esélyéről.

A monarchista mozgalmak – akár nemzeti, akár nemzetközi szinten tevékenykednek – szívesen hivatkoznak arra, hogy a köztársasági elnökkel szemben egy uralkodó mindig fölül áll a napi politikai érdekeken, és a monarchia átláthatóbb, egyszerűbb irányítást eredményez. Az írásomban azonban bemutatom, hogy a monarchia korántsem megoldás a társadalmi problémákra. Nem véletlen, hogy Francia- és Olaszországban sem sikerült a monarchista erőknak áttörést elérniük, a kétségtelenül időről időre föllépő politikai válságok ellenére sem.

A királypártiság megmaradt szubkultúrának, általában erős regionális beágyazottsággal (pl. Bretagne-ban). Bár csábító lehet az államformaváltás mint megoldás a jelenbeli gondokra, valójában nem csupán államforma-, hanem kultúraváltást igényelne, s sokkal több problémát okozna, mint ahányat megoldana. Gondoljunk csak – francia esetben – a „keresztény királyság” és a laicitás között feszülő ellentmondásra, vagy – a magyar esetben – a szabad királyválasztó és a legitimista eszme konfliktusára, vagy éppen Olaszországban a regionális ellentétekre. Ugyanakkor a köztársaságok is használják a monarchia emlékét szimbólumok szintjén, kiaknázva a történelmi nosztalgikus érzéseket.

Kultúraváltás

Hosszú időnek kellett eltelnie, amíg az új államforma iránti hűség érzelmi talapzata kialakult a társadalomban. Nyilvánvaló, hogy ez nem ment (mehetett) egyik napról a másikra. Visszaesésekkel tarkított folyamat volt az államforma-csere, és az eltelt történelmi idő mellett az állampolgári nevelés is szerepet játszott az új kultúra kialakulásában. Ugyanis itt nem egyszerűen államforma-váltásról, hanem kultúraváltásról volt szó. Ahol az állampolgári nevelés nem alapozta meg a köztársasági érzelmeket, ott eleve nem volt képes hatékony köztársaság megszilárdulni.

A paradoxon az, hogy miközben a történelem elsöpörte a monarchiákat, éppen a rendszerváltás után a volt szovjetizált blokk országaiban alakult ki egy új típusú nosztalgia a történelem monarchikus korszakai iránt. Ennek oka, hogy a társadalmak újra fölfedezték történelmi hagyományaikat. Hová is nyúlhattak volna más forráshoz! S mivel a középkor jelentette az origót a legtöbb állam számára, különösen a kereszténység fölvétele, a keresztény királyság megteremtésének időszaka (ld. *István a király* rockopera), érthető, hogy a monarchikus időszakok iránti érdeklődés növekedett. A CEU Középkortudományi Tanszéke kutatást végzett arról, hogyan használták a rendszerváltás utáni közép- és kelet-európai rendszerek a középkort saját nemzeti legitimitásuk megalapozására.

A középkori jelentős személyiségek (királyok, szentek) protonemzeti hősökké magasztalása egyaránt jellemzője volt Franjo Tudjman horvát elnöknek és szerb ellenlábasának, Slobodan Miloševićnek. Amint a szocialista rendszer abroncsa széttört, a régi-új, független nemzetek ideológusai és politikusai visszanyúltak hivatkozásként a régmúlthoz. Ennek tükrében nem csodálkozhatunk azon, hogy az 1990-es években a protonemzeti királyok és királyi születésű szentek (a horvát Tomisláv, a magyar Szent István, a cseh Szent Vencel, a szerb Szent Száva stb.) mellett a politikai igénnyel föllépő királypárti mozgalmak is reneszánszukat élték. Éppen a Nyugat mutatott nekik példát. Hiszen tizenkét nyugati országban a monarchia túlélte a 20. századi viharokat, ellentétben a közép- és kelet-európai államokkal.

Az alábbi tanulmányban a nyugat-európai királypárti mozgalmakat mutatjuk be. Meglepő módon számos európai köztársaságban találunk monarchista mozgalmakat. Anakronizmus a 21. században, mondhatnánk. De esetükben arról van szó, hogy a történelem bizonyos időszakokban, főleg válságok idején „visszatér”. Természetesen manapság már nem arról van szó, hogy a királypárti mozgalmak az Isten kegyelméből való uralkodást sóhajtánák vissza. A mai királypárti mozgalmak hangsúlyozzák, hogy nem állnak szemben az emberi jogokkal, sem az alkotmányossággal, s ha mintát követnének, akkor a mai brit, svéd vagy norvég példát vennék alapul. Emellett éppen a magyar legitimizmus nyújt példát arra, hogy a szociális reformok és a monarchia nem állnak ellentétben egymással.

Királypárti mozgalmak Európában

Noha az államforma kérdése már meghaladottnak tűnik, a mai Európában is találhatunk királypárti mozgalmakat. Úgy tűnik, sokan a monarchiától várják a demokratikus állampolgári közösségi kohéziójának megteremtését. A történelem meghatározza a monarchista mozgalmak arculatát. Mászt jelent királypártinak lenni, és ezzel együtt regionalistának Franciaországban és Olaszországban, ahol az erősen centralista republikanizmus és jakobinus nemzetfelfogás az ellenfél, és mást a Balkánon, ahol viszont a monarchizmus antikommunista töltete markáns. A közös, hogy a monarchista pártok csaknem mind jobbközép pártok, amelyek internacionéléba ([Nemzetközi Monarchista Liga](#)) tömörültek.

Mielőtt rátérnénk egyes királypárti mozgalmak ismertetésére, ismerkedjünk meg a Nemzetközi Monarchista Ligával (lógója jobbra), hiszen nem sokan hallhattak erről az internacionáléről. A Liga 1943-ban alakult, John Edward Bazille-Corbin angol főpap vezetésével. Időben nem éppen a legjobb pillanatban, gondolhatnánk. Hiszen a Harmadik Birodalom uralta Európa nagy részét, és az ellenálló meg partizánmozgalmak a köztársaságokban nem a monarchia

restaurálására törekedtek. Ám sokan vélték úgy – még az Egyesült Államokban is –, hogy egy monarchista restauráció Ausztriában, a Habsburg-birodalom valamilyen demokratikus és szociális formában történő helyreállítása lehet a gyógyír Közép-Európa sebeire, a pusztító kisállami nacionalizmusok megfékezésével.

Azok, akik a Habsburg- és – Németországban – a Hohenzollern-dinasztia folytonosságának helyreállítására törekedtek, azzal érveltek, hogy a nemzetiszocializmus éppen a létező köztársaságok gyöngeségét és benuátlását, a köztársasági intézmények iránti lojalitás hiányát, olykor az államfők kollaborációját tudta fölhasználni céljára. Érvelésüknek súlyt adott, hogy számos országban – mindenekelőtt Hollandiában, Dániában, Norvégiában, Nagy-Britanniában, Albániában – az uralkodó az ellenállás szimbóluma lett. Később az olasz, a román és a bolgár király is csatlakozott hozzájuk, ám ők (s az albán Zogu király) nem menthették meg trónukat. Olaszország népe 1946-ban népszavazással döntött az államformaváltásról, míg a közép- és kelet-európai monarchiáknak a szovjetizálás adta meg a kegyelemdöfést. Míg egyes királypárti mozgalmak a kollaboráció útjára léptek (pl. a szélsőséges neo-royalista *Action française*), ezzel hiteltelenítve nemzeti érdek és királyság egységét, addig a monarchia és a nép egymásra talált ott, ahol az uralkodók bátran ellenálltak a náciknak (mint VII. Haakon norvég király vagy X. Keresztény dán király).

A monarchista érzelmek továbbélésének aranyfedezetét az antináci ellenállásban való részvétel adta Ausztriában és Németországban. E két országban a konzervatív, keresztényszociális, kereszténydemokrata körök némelyike megőrizte monarchista beállítottságát, ugyanakkor 1945 után megszabadultak a vállalhatatlan, a náciizmushoz közel sodródott irányzatoktól, amelyek beolvadtak a szélsőjobb oldali táborba. A náciizmussal való konfrontáció biztosította a monarchisták számára a szabad politizálás lehetőségét a köztársaság körülményei között. A náciizmus föltámadása mellett a kontinens szovjetizálásától való félelem is arra indította őket, hogy a Nemzetközi Monarchista Ligában egyesüljenek. A Liga nem agytröszt, hanem egyrészt lobbicsoport, másrészt olyan szövetség, amely törekszik a különböző monarchista mozgalmak összefogására. Konferenciákat, találkozókat szervez, 1985 óta pedig folyóiratot ad ki *Monarchista* címen.

Honlapjuk beköszöntőjében a liga alapítói hangsúlyozzák, hogy, „*hasonlóan a monarchiához*”, a mozgalom független minden pártérdektől, és nem irányul egyetlen csoport ellen. A Liga céljaként a monarchia elveinek képviselését és támogatását jelölik meg. Utalnak a sokszínűségeire, mert a Liga tagsága lefedi a monarchia különböző irányzatait, az abszolutista irányzattól az alkotmányos monarchia híveiig, elismerve, hogy „*a különböző hagyományok különböző vezetési stílusokat igényelnek.*”

Az elfogulatlan olvasót talán kevéssé nyugtatja meg a beköszöntő, amelyben arról tájékozódhat, hogy napjainkban vannak még hívei a kora újkori és újkori spanyol és francia monarchia-modellt jelölő abszolutista monarchiának, ugyanis elvben ez a kormányzati rendszer az uralkodó teljhatalmán alapul (bár valójában az uralkodó sem függetleníthette magát országa hagyományától, s bizonyos intézményektől, például az államvallástól és államegyháztól). A Liga nem tagadja, hogy céljuk akár az államformaváltásig ível, vagyis nem csupán egy ártatlan egyletről van szó, amely általánosságban képviseli a monarchia elveit. Mint írják, támogatják „*az igénylőket a megüresedett trónokra.*”

S hogy a Liga miért agitál a monarchia ellen, miért tartják felsőbbrendű államformának? A Liga honlapja szerint a szovjetizálás megdöntötte a közép- és kelet-európai trónokat. Ennek eredményeként nyomor és kilátástalanság szakadt a jugoszláv, albán, bolgár, román társadalmakra (érdekes, hogy a honlap nem ír Magyarországról, talán azért, mert a „király nélküli királyság” eszméje maga is a Habsburgokkal, vagyis a legitim dinasztiával szemben fogalmazódott meg).

Ugyanez a helyzet minden olyan országban, ahol forradalmakkal elkergették a korábbi uralkodókat: a honlap Iránt, Laoszt, Líbiát, Vietnámot, Etiópiát és Ruandát sorolja föl, mint példákat a monarchia megbuktatása után kialakult egyszemélyi diktatúrákra,

polgárháborúkra és éhezésre. Azzal persze nem foglalkozik, vajon mennyiben is volt okozója a monarchia által folytatott politika vagy az adott dinasztia saját bukásának. Az adott országokban a már létező, évszázados múltú etnikai és regionális ellentétek kezeletlensége vezetett el a politikai válságok sorozatához, amely megbuktatta a monarchiát, nem pedig fordítva. A Liga túlzottan idealizálja a monarchiát, mint gyógyírt a belső problémákra. A történelem azt tanúsítja, hogy a belső problémák túléltek az államforma-váltásokat.

A Liga 1996-os kiáltványa megfogalmazta, miben látják a monarchia előnyét a köztársasággal szemben, ahol az elnököt közvetlenül vagy képviselői útján a nép választja: *„Az uralkodó a nemzet élő szimbóluma, akivel sokkal könnyebb azonosulni, mint egy alkotmánnyal vagy politikai eszmével. Az uralkodó méltósága és tekintélye növeli és hangsúlyozza a nemzet státusát. Az uralkodó a politika felett áll, nincsen elkötelezve egyetlen politikai párt vagy hatalmi csoportosulás, sem az elnöki kampányokat sokszor pénzelő üzleti érdekeltségek iránt. Az uralkodó képes a nemzet egyesítésére, képviselve országában minden ott élő emberfajt, vallást, társadalmi osztályt és politikai nézetet, mert nincs szüksége egyik csoport szavazataira sem.”*

A kiáltvány helyesen utal arra, hogy nem önmagában az államforma, hanem a társadalmak kohéziójának gyöngesége a probléma.

A kohézió megerősítésében a hagyományos szimbólumoknak, így a király személyének és a koronának lehet pozitív szerepük, de csak ettől várni a kohéziót eléggé reménytelen. E tekintetben tanulságos, hogy a Liga pozitív példaként kizárólag Spanyolországra hivatkozik. De éppen az I. János Károly király körüli botrányok, az uralkodó népszerűségének eróziója mutatja, hogy a mélyben veszélyes indulatok kavargtak a monarchia körül, és a kohéziót a spanyol esetben sem sikerült biztosítani. Nem mellesleg, a spanyol király az elrettentő ellenpélda a kiáltvány méltatására, miszerint az uralkodó a nemzeti érdek fölött állva sikerrel egyesítheti országa népeit: I. János Károly hosszú távon nem volt képes integrálni a katalán társadalom jelentős részét.

A Liga élén általában arisztokrata férfiak álltak, a jelenlegi vezetője Nyikolaj Tolsztoj gróf, aki korábban a Nigel Farage által vezetett euroszkeptikus, Brexit-támogató Függetlenségi Pártban politizált. Politikai elköteleződést nem várnak el tagjaiktól, ám a Liga brit tisztviselői és tagjai a Konzervatív Pártban vagy a Függetlenségi Pártban politizáltak. A szövetség korántsem csak „európai jómódú fehér férfiak” klubja, bár tagjai valóban az európai arisztokráciából és üzleti világból származnak. A szövetség vezetése 1979-ben egy indiai herceget, Ali Mohsin Khan-t is befogadott tagjai közé.

Egyelőre kevés nemzetközi politikai tekintetben releváns fejlemény fűződik a Ligához.

Egyetlen monarchiát sem restauráltak az európai kontinensen 1975 óta, ezért a szövetség eddigi tevékenysége akár kudarcosnak is tekinthető. De nem is a nyílt restauráció a célja, hanem a monarchista mozgalmak együttműködési kereteinek megteremtése, egymás megismerése.

A továbbiakban a királypárti mozgalmakat mutatom be országokra vetítve. Kizárólag az európai királypárti mozgalmakkal foglalkozom, mert ezeknek szimbolikája áll legközelebb a magyaréhoz, és a közös múlt (pl. szélsőbaloldallal szembeni küzdelem, szovjetizálás) is több alapot nyújt az összehasonlításhoz.

Nemzeti monarchiák kísérletei / kísértetei

A legkülönbözőbb országokban működnek monarchista pártok, és ezek valamennyien jobbközép ideológiával rendelkeznek, bár gazdaságpolitikájukban liberális és helyenként szociális elemek is megjelennek (ma már egyikük sem tagadja sem az alkotmányos állam, sem a szociális piacgazdaság létét és jelentőségét):

ország	királypárti mozgalom	ideológiai pozíció
Albánia	Albán Demokratikus Mozgalmi Párt, Törvényesség Mozgalom Pártja	jobbközép, konzervatív
Bulgária	Bulgária Újratöltve	konzervatív, euroszeptikus
Franciaország	Királypárti Szövetség	jobbközép, konzervatív
Görögország	Nemzeti Remény	konzervatív, szélsőjobboldali
Olaszország	A Monarchista Egység Olasz Demokrata Pártja	jobbközép, konzervatív
Oroszország	Oroszország Monarchista Pártja	jobbközép, konzervatív
Szerbia	Új Szerbia, Szerb Megújulási Mozgalom	kereszténydemokrata

Franciaországban létezik a legrégebbi gyökerű királypárti mozgalom, amely elsősorban az 1793-94-es királypárti felkelések központjaiban (Nyugat-Franciaország: Vendée, Bretagne) rendelkezik támogatással. Bár a Bourbon-dinasztia monarchiája annak orléans-i oldalágával együtt háromszor bukott meg (1792, 1830, 1848), a köztársaság helyzete valójában a 19. századig gyöngye volt Franciaországban. A „vidéki Franciaország”, a parasztság sokkal inkább azonosult a királysággal, a munkásság és kispolgárság pedig a „szociális” köztársaságot követelte. Ugyancsak voltak hívei szép számmal a parasztság és a kispolgárság körében a bonapartizmusnak, akár egy igazi, hús-vér Bonaparte, akár valamilyen katonatiszti klónja ([Boulanger tábornok puccskísérlete](#)) képében.

A monarchisták mégsem tudták kihasználni a Köztársaság gyengeségéből fakadó helyzetet. Itt jön a szimbólumok szerepe a politikában: az 1870-es évek elején az akkori trónkövetelő, [Henri d'Artois, aki a Chambord grófja](#) címet viselte, csak azzal a feltétellel volt hajlandó elfoglalni a trónt, ha a francia trikolorót lecserélik a régi, Bourbon-liliomos fehér lobogóra. Kijelentése, miszerint „soha sem mondok le a fehér lobogóról”, sokként érte a közvéleményt. Hogy eltűnjön a trikolor, amelyhez dicső csaták fűződtek, amely Austerlitz, Jéna, Eylau, Borogyino, Magenta, Solferino harcmezein lobogott, hogy eltűnjön a jelkép, amely a gyarmatosító franciák számára Afrika civilizálását jelentette – ez elképzelhetetlennek tűnt a franciák túlnyomó többsége számára. Chambord grófja érzéketlennek mutatkozott a

nemzeti büszkeség iránt, mintha a nemzeti érzés soha nem létezett volna.

Az eset jó példa arra, milyen mélyreható közjogi következményekkel járhat a nemzeti szimbólumok iránti érzéketlenség. Gondoljunk csak egy hasonló analógiára: ha valaki Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos szobrának eltávolítását követelné a Millenniumi Emlékműről, mondván, azok a Habsburg-, utóbb Habsburg-Lotharingiai-dinasztia ellen küzdöttek. Vagy ha egy leányágon Árpád-házi sarj éppen a magyar trikolór fölcserélését követelné a tévesen Árpád-sávosnak mondott fehér-vörös zászlóval. A közösségekbe az idők során beleivódnak hagyományok, amelyeket még egy trónkövetelő sem rúghat föl.

1875-ben az alkotmány deklarálta a köztársaságot, bár az erőviszonyokat jól mutatja, hogy csak egyetlen szavazaton múlt az államforma megszavazása. A monarchisták presztízsveszteséget szenvedtek. A II. világháború idején a republikanizmus védelme és a haza védelme összefonódott a legtöbb francia számára. A náci-német megszállókkal kollaboráló vichy Franciaország feje, Pétain marsall nem vállalta a köztársaságot, sőt már az állam hivatalos elnevezése („Francia Állam”) is jelezte, hogy nyitva hagyja az utat a majdani államforma előtt. Ezzel viszont diszkreditálta a monarchiát.

Mindeközben a francia ellenállás maga is egy monarchista jelképet varrt zászlajára: Jeanne D'Arc lotharingiai vörös keresztjét helyezték el a trikolor közepén, ezzel összebékítve az ezerötven éves francia történelmet és köztársaságot. Az új zászló körül egyesülhetett a bal- és jobboldali Franciaország, amennyiben antifasiszta, anti-pétainista és antináci tartalmú volt (csak fölvetésként érdemes elgondolkodni: a magyar szocialista és liberális erők soha nem kezelték helyén a történelmi szeimbólumokat, ellentétben a francia szocialistákkal, kommunistákkal és republikánusokkal, miközben a Horthy-kori legitimisták is részt vettek az antináci mozgalomban).

A királypárti érzelmek persze fönmaradtak, de mindössze szubkultúrát jelentenek a társadalomban, politikai erejük nincs. A királypártiság rendelkezik egy erős regionalista töltettel, a centralista francia államfejlődés kritikájaként. Sokan azért tekintenek jobbnak a monarchiát Franciaország számára, mert szerintük egy régiók fölötti uralkodó jobban biztosítaná a breton, provanszál, okcitán stb. identitások létét, valamint az egyes régiók kultúráját, mint a túlzottan centralista hagyományokat követő köztársaság. A történelmi jobboldal az egyes történelmi régiókból álló Franciaország eszményét képviselte, míg a baloldal a centralizáció híve volt. Ebben a kontextusban a királypártiak regionalisták, és mint ilyenek szükségképpen jobboldaliak voltak.

2001-ben alakult meg a Királypárti Szövetség, amely lógóként a Bourbon-dinasztia címerét (a három liliom) választotta. Yves-Marie Adeline Soret de Boisbrunet író alapította a pártot, amely mindeddig egyetlen képviselőt sem juttatott be a Nemzetgyűlésbe. Ugyanakkor Franciaországban a Bourbon-ház két ága is magának követeli a hatalmat: XV. Lajos utódainak ága és az orléans-i oldalág egyaránt igényt tart az egyelőre nem is létező koronára. Emellett létezik a királypártisággal párhuzamosan egy bonapartista mozgalom, amely természetesen a Bonaparte-ház rangidős tagját tekinti az állam törvényes fejének. A három monarchista mozgalom persze együttvéve sem elég erős arra, hogy megdöntsék a VI. Köztársaságot. Bár Franciaországban egyelőre a monarchista mozgalmak gyengék, figyelemreméltó, hogy a Bourbon-ház két trónkövetelő tagja, a hívei által csak XX. Lajosnak hívott Anjou hercege és az orléans-i ágból származó János, Párizs grófja is [támogatásáról biztosította](#) a sárgamellényes mozgalmat.

Egy másik nagy területű köztársaságban, Olaszországban is találhatunk királypárti mozgalmat. Itt a helyzet annyival bonyolultabb, hogy a monarchia megdöntésére nem valamikor a távoli múltban, hanem 1946-ban népszavazással került sor. Az 1959-ben alakult Olasz

Demokratikus Párt a Monarchista Egységért egy jobbközép, monarchista párt, amely szoros szövetségben állt a neofasiszta Olasz Szociális Mozgalommal. A párt célja az 1946-ban trónjától megfosztott Savoyai-dinasztia uralmának visszaállítása.

Ahogy Franciaországban, úgy olasz földön is párhuzamos királypárti mozgalmakról beszélhetünk. Dél-Itáliában sokan ma is lojálisak az 1860-ban megdöntött nápolyi Bourbon-dinasztiához, bár visszatérésére szintén semmi remény. A déli Bourbon-pártiság inkább kulturális téren (pl. a folklór, [dalok](#), [filmek](#)) jelentkezik, mint dacos reakció az északi hódításra. A Köztársaság Napja (június 2.), a partizánmozgalmak stb. révén a köztársaságnak olyan szimbolikája alakult ki, amely megtörhetetlen, és szervesen egybefonódott az utóbbi 75 évben az olasz nemzeti identitással. A nemzeti identitással pedig szükségszerűen – mint Franciaországban – csak a regionális identitás állítható szembe. Ez azonban az állam dezorganizációjához vezetne.

Ahogy a francia, úgy az olasz királypárti mozgalmak is meglehetősen gyöngék. Lassan kihal az a nemzedék, amelynek még bármilyen érzelmi kötődése, élménye van az 1946 előtti olasz monarchiához. A monarchista mozgalomnak az sem tesz jót, hogy nyíltan összekapcsolódott a neofasiszta mozgalommal. A monarchista erők a köztársaságokban szinte mindig csak válság idején, és akkor is rövid időre voltak képesek megerősödni. A Monarchista Nemzeti Párt 1953-ban volt a csúcson, akkor 40 képviselő és 14 szenátor reprezentálta

a pártot. Ám a párt sikerességében a meghatározó tényező az időbeli közelség a Savoyai-dinasztia trónfosztásához és a köztársaság kikiáltásához.

Az 1960-as évek Olaszországában, amikor a regionális ellentétek, az ún. déli kérdés megoldatlansága, a szegénység és a diákmozgalmak megrengették az olasz társadalmat és belpolitikát, a monarchista mozgalom ideiglenesen erőre kapott, ám aztán a viszonyok stabilizálódásával hamar kifulladt.

A monarchista erők között lelkesedést váltott ki, hogy 2001-ben az utolsó bolgár cár, II. Simeon beülhetett a miniszterelnöki székbe. Hogy a balkáni országban az egykori uralkodó fia lehet kormányfő, fölkelte a nyugati közvélemény érdeklődését. Sokan úgy vélték, hogy az 1990-es évek vadprivatizációjából, elszegényedéséből, valamint az átmentett nomenklátúra és az új politikai elit szövetségéből kiábrándult tömegek egész Közép- és Kelet-Európában a monarchiát választják majd a köztársaság helyett. Ám sem Bulgáriában, sem más balkáni országban nem következett be a nyugati elemzők talán túlzott várakozása.

Noha remény sincs egyik mozgalomnak sem arra, hogy hatalomra kerüljön, érdemes elgondolkodni, miért lehetnek mégis szívósan életképesek bizonyos rétegekben. A közép- és kelet-európai mozgalmak esetében egyértelműen arról van szó, hogy az

államszocialista rendszerek egy éles, durva szakítást idéztek elő a hagyományokban. A konzervatív erők, de még a liberálisok többsége, sőt helyenként a baloldali demokraták, például a parasztpártiak egy része sem tekintette legitimnek a monarchia megszüntetését ezekben az országokban.

Az 1990-es években sokan úgy érezték, hogy a szabadságjogok biztosításával és a gazdasági átmenettel a volt rendszer lebontása megállt félúton: a maffiaszerű módszerek elburjánoztak az új politikai elitben (amely nem is volt mindig egészen új), a korrupciót nem sikerült kiirtani, széles rétegek elszegényedtek, drasztikusan kiújultak az egyenlőtlenségek. Az albán, orosz, bolgár, szerb monarchisták számára a dinasztia a régi dicsőséget jelentette, amikor még „rend” volt, és – szerintük – egy régiók, etnikumok fölött álló, de nemzeti célokat szolgáló király intézte az ügyeket.

A monarchista erők a korrupció visszaszorítását, a bűnöző elit megbüntetését, az oligarchia fölszámolását ígérték, mindezt összekötve egy európai projekttel, az Európához való fölzárkózással. Az orosz monarchista párt egyértelműen katasztrófának láttatta az orosz történelmet, és nagyszabású nyilvános tárgyalást kezdeményeztek Lenin és Sztálin posztumusz elítélésére. Ám a társadalmak – némileg meglepően – egyáltalán nem voltak vevők a monarchista hangokra. A monarchista pártok csak válságok idején erősödtek meg, de hamar

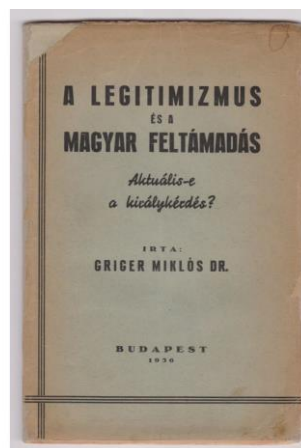
elbuktak: sehol nem váltak kormánytényezővé, sőt legtöbb helyen a parlamentbe se jutottak be.

Szociápszichológiai vizsgálatot igényelne, miért a csak nemrég bukott ex-állampártok rivális társadalmi-gazdasági nosztalgiája győzte meg a társadalom többségét, és miért nem egy másfajta, régibb, monarchista nosztalgia. Valószínűleg a magyarázat legalább részben abban gyökerezik, hogy a régi állampártok jó része körül idővel a „szakértőiség” imázsa alakult ki. Sokan gondolhatták: lehet, hogy nem demokraták, de legalább – a hatalomban eltöltött hosszú idő eredményeként – technokratának jók. Utóbbi a monarchista mozgalmakról nem volt elmondható. Ezek jószándékú, de kicsit „öreguras” mozgalmaknak tűntek. Másrészt szerepet játszhatott, hogy a régi állampártok és az új pártok is éltek a régi korokra visszanyúló (nemzeti) szimbólumok alkalmazásával, pl. Magyarországon a Magyar Demokrata Fórum vagy a román Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt.

Az a tény sem kedvezett a monarchista erőnek, hogy számos vezető és mozgalom egyszerűen lekoppintotta elveiket: Putyin például Oroszországban bravúrosan játszik az orosz monarchista konzervatívoknak kedves húrokon (Romanov-kultusz élesztgetése, az állítólag II. Miklós cár emlékét sértő [Matyilda](#) című film vetítésének betiltása stb.), amellyel egy kis monarchista pártocská nem tud versenyezni.

A magyar legitimizmus és utóélete

IV. Károly 1918. november 13-i eckartsau-i nyilatkozatában rendelkezett uralkodói jogainak fölfüggesztéséről. A dokumentum kétféle értelmezésre adott lehetőséget. Annak a politikai irányzatnak a hívei, amelyet a két háború között legitimistának neveztek, úgy vélték, hogy a király nem vonult vissza véglegesen az uralkodói ügyektől, csupán hatalma ideiglenes fölfüggesztéséről van szó. Ennek megfelelően a legitimisták nem fogadták el Horthy Miklós kormányzóvá választását, s rokonszenvvel figyelték a két ún. „királypuccsot”, azaz IV. Károly visszatérési kísérleteit (1921. március-április és 1921. október). A legitimisták a királypuccsok bukása után sem adták föl, és számos egyesületben tömörültek, részben beépültek a keresztényszociális pártok infrastruktúrájába. IV. Károly halála után Habsburg Ottót tekintették legitim trónörökösnek. Az 1921. évi XLVII. tv. kimondta a Habsburg-ház trónfosztását – harmadikként az ónodi országgyűlés (1707) és a Függetlenségi Nyilatkozat (1849) után. A háromszorosan trónfosztott dinasztia azonban mindig támaszkodhatott a katolikus egyházra és a nyugat-magyarországi arisztokráciára (ugyanakkor olyan népi királyhűség, mint Franciaországban vagy Olaszországban, nem alakult ki

Magyarországon, mivel Bécs mindig beláthatatlan messzeségben volt a parasztságtól, még annak katolikus részétől is).

Eltérően a francia royalizmus egyes irányzataitól (pl. Charles Maurras és az *Action française*), a magyar legitimizmust nem jellemezte a diktatúra támogatása, a szélsőjobboldallal való összeolvadás, és a kor magyar jobboldali mozgalmi közül kitűnt az antiszemitizmus elutasításával (országgyűlési képviselői a zsidótörvények ellen szavaztak). Az 1930-40-es években a dunántúli grófok és katolikus papok vezette legitimizmus – Gömbös Gyula, majd Imrédy Béla miniszterelnökök törekvéseivel szemben – kifejezetten keresztényszociális alapú diktatúraellenes, később antináci és antinyilas ideológiai tartalommal rendelkezett. A másik jellegzetesség az erős szociális töltet, amely a magyar társadalom megújítására irányult az ún. „szociális népkirályság” keretében. Ez a szociális modell jellemezte az osztrák legitimistákat is. Sigray Antal gróf (jobbra), a legitimizmus egyik

vezérszemélyisége 1935-ben programadó beszédében úgy nyilatkozott, hogy a királyságot „alkotmányos alapon álló, a szociális kérdéseket melegen fölkaroló, a nép szeretetének, a nép bizalmának és megértésének támaszával rendelkező királyságnak remélem, óhajtom és akarom.”

A Griger Miklós bicskei plébános által alapított Nemzeti (Legitimista) Néppárt jelszava hűen kifejezte, hogy a királyi trón betöltésénél többet akartak: „Országot a magyarnak, koronát a királynak, jogot a nemzetnek, kenyeret a népnek, földet a szegénynek, szabadságot az embernek.” Azaz a revízió és a Habsburg-Lotharingiai-ház uralmának helyreállítása mellett egyenrangú cél a szabadságjogok védelme és a földreform (ez utóbbiban szinte a kor összes ellenzéki áramlata egyetértett, csak a *hogyan*, a *miért* meg a *kinek a kárára* kérdésekre adott válaszok nem voltak egységesek). Az 1940-es években a legitimisták részt vettek az antináci mozgalomban, szorosan együttműködve angolszász orientációjú és demokratikus ellenzéki mozgalmakkal.

Hogy a királypártiság mennyire nem tekinthető valamifajta maradi, ósdi divathullámnak, azt jelzi, hogy még az Egyesült Államok bizonyos politikai köreiben is fölmerült a Habsburg-kérdés: Közép-Európa valamilyen fokú egyesülése Habsburg Ottó jogára alatt. Ausztriában és Magyarországon a Habsburg-pártiság aktuálisan erős antináci érzelmi töltettel rendelkezett. Míg az Anschluss 1938-ban véget vetett a Habsburg-párti törekvéseknek, Magyarországon a legitimisták hat évig rendelkeztek szabad mozgástérrel és országgyűlési képviselettel. A német megszállás lehetetlenné tette a legitimisták és egyéb ellenzéki csoportok működését (a nyilasok kivételével). 1944-ben több legitimista politikust letartóztattak és deportáltak Mauthausenbe

(pl. Sigray Antal gróf, Apponyi György gróf, Csekonics Iván gróf, Gratz Gusztáv).

1945 után a nagyrészt új politikai elit tagjai elvetették a királyságot. A közéleti szereplők közül Slachta Margit nemzetgyűlési képviselő és Mindszenty József hercegprímás állt ki a monarchia mellett, hangsúlyozva, hogy egy „ezeréves” intézményt nem lehet egyik napról másikra eltörölni. Az 1946. évi I. tc. rendelkezett a köztársaság kikiáltásáról. A legitimisták a továbbiakban az emigrációban tevékenykedtek.

Magyarországon nem rendeztek népszavazást az államformáról, ellentétben Olaszországgal. A nemzetgyűlés a társadalom feje fölött döntött. Gyakorlatilag azonban nem volt igazán alternatívája a köztársaságnak. A szovjetizálódó Magyarországon nem lehetett szó a monarchia folytonosságának fönntartásáról. A magyar nép véleménye nem volt ismert a kérdésben. Könnyen lehet, hogy egy népszavazás sem hozott volna más eredményt, hiszen a monarchia két világháborúval fűződött össze, s a paraszti népesség a nagybirtokrendszer megszűnése miatt hálás volt az új rendszernek.

Mint látható, a legitimizmus a földreform révén igyekezett nyitni a parasztság felé, ám ez megkésett gesztus volt. Több mint valószínű, hogy alig négy év vajmi kevés volt arra, hogy a köztársaság eszméje áthassa a nemzetet. Magyarországon nem alakult ki valódi, nem

oktrojált köztársasági kultúra. Politikai kultúra tekintetében átmeneti állapot az 1946-1949 közötti időszak. Szociálpszichológiai vizsgálatokat igényelne, hogy a Rákosi-korszak személyi kultusza milyen mértékben volt szovjet sztálinista importtermék, és mennyiben vágyakozás, halk visszasóvárgás a tiszteletre méltó „igazságos egyeduralkodó” után (tudomásom szerint ez Magyarországon máig nem kutatott terület a történeti pszichológiában és a szociálpszichológiában).

A rendszerváltás két nagy ellenzéki mozgalma, a demokratikus és a népi-nemzeti ellenzék egyaránt a köztársasági hagyományból táplálkozott: előbbi a disszidens kommunista, majd ember jogi liberális mozgalmak, utóbbi a népi írók mozgalma alapján szemben állt mindenfajta Horthy- meg Habsburg-nosztalgiával. Ennek ellenére Magyarországon néhányan fantáziát láttak a királyság visszaállításában a rendszerváltást követően. A *Magyar Királyság Párt* azzal kampányolt, hogy a népnek kellene királyt választania. Esterházy György gróf tréfából jelentkezett a királyi címre, igaz, kizárólag egyetlen napra vállalta volna a királyi cím viselését. Valamennyi párt nevetségesnek tartotta az ötletet.

A párt többször próbálkozott népszavazás kezdeményezésével, de a Választási Bizottság mindig elutasította a népszavazást. Utóda akadt a *Demokratikus Keresztény és Királyság Párt* keretében. A *Fejedelem Pártja a Szent Hazáért* nevű párt kifejezetten, mint neve is mutatja, II. Rákóczi Ferenc leszármazottjait szeretné a trónon látni.

Ám talán nem oktalan kijelenteni, hogy Magyarországon jelenleg az államforma kérdése nem mindennapi ügy a társadalom többsége számára. Mindaddig, amíg egy nagy válság nem következik be, akár nemzetközi politikai fordulattal párosulva, amely hiteltelenítené a teljes politikai elitet, illetve az elitnek azt a részét, amely köztársaságpárti, addig aligha érez bárki késztetést az államforma fölváltására.

Ráadásul önmagában a királyság visszaállítása még nem old meg semmit. A következő vita az lehet, hogy melyik monarchista hagyományhoz kellene visszatérni. Mert amagyar történelmen 1526 óta párhuzamosan végighúzódik a szabad királyválasztó és a Habsburg-párti, legitimista tradíció egymás mellett élése, illetve kettejük ellentéte. Ha a szabad királyválasztó koncepció győzedelmeskedik, akkor a kérdés tovább bonyolódik a király személye körül: a trón maradjon betöltetlen, és a Szent Korona nevében egy kormányzó álljon az ország élén, Horthy Miklóshoz hasonlóan, vagy pedig konkrét személy uralkodjon. Ha pedig utóbbi, akkor kicsoda.

Talán a szabad királyválasztás jegyében kérjen föl az ország egy Habsburg-Lotharingiait – és ezzel vissza is jutottunk a kiindulóponthoz. Franciaországban hasonlóképpen nehezen eldönthető a kérdés, mi is váltaná föl a köztársaságot, hiszen ott monarchista mozgalomból van három is, és mindegyik a maga jelöltjét látná szívesen a trónon. Dél-Itáliában két dinasztia is szóba jöhetne. A helyzetet még bonyolítja, hogy a Savoyai-ház egész Olaszország birtoklására igényt tart,

de a Bourbon-ház hívei elutasítják a Rómától délre vonatkozó Savoya-párti igényt, ugyanakkor egy önálló délolasz monarchia aligha lenne életképes.

Az óhatatlan ellenségeskedések miatt a köztársaság mindkét esetben nemcsak kifizetődőbb, hanem – minden törésvonallal együtt – nyugalmasabb megoldásnak tűnik. Ráadásul a legtöbben a királyságtól remélik a nemzeti egység, vagy legalábbis a nemzeti minimum megteremtését. Csakhogy a velünk élő törésvonalak (pl. a jobboldal-baloldal, város-vidék törésvonalak) megmaradnának egy királyságban is. Lehet, hogy a király személye egyforma távolságra (vagy éppen közelségre) lenne egy bretontól és párizsitól, egy szicíliaitól és egy velenceitől, egy ormánságitól és egy budapestitől, egy romától és egy nem romától – ám az egyenlőtlenségeken önmagában az államforma sem változtatna.

Következtetések

Létezik egy nehezen föloldható ellentmondás. Miközben Európában a monarchiák kitűnnek stabilitásukkal, két nagy államban – Francia- és Olaszországban – a monarchista mozgalmak képtelenek voltak áttörni, bár mindkét köztársasági berendezkedésű országban számos belpolitikai válság nyújtott volna lehetőséget egy erős, beágyazott monarchista mozgalom számára. Magyarországon a népszavazási kezdeményezések a monarchia visszaállításáról mindig elbuktak.

Annál is érdekesebb ez, mert mindhárom ország pártrendszerét polarizáltnak szokás nevezni a politológiában. Úgy tűnik, önmagában a politikai polarizáltság nem hajlamosít a monarchia elfogadására. Pedig a publicisztika szintjén éppen a polarizáltságot szokás fölhozni, mint amelyen egy monarchia segítene (mondván, így az állam feje minden érdek fölött állna, s kiegyenlítő szerepet játszana).

Különösen annak fényében érdekes ez, ha megnézzük, hogy a *Constitution Unit* nevű intézet két politológus és történész végzettségű szerzője, Robert Hazell és Bob Morris miben látják a sikeres monarchiák túlélésének titkát. Négy szempontot említenek, amelyek szerintük segítik a monarchia fennmaradását:

- az uralkodó politikai semlegessége
- távolmaradás a politikai botrányoktól és a korrupciótól
- a kisméretű királyi család
- a nem trónörökös családtagok magánszférájának biztosítása
- elszámoltathatóság

Amennyiben az öt feltétel teljesül, akkor a monarchia túlélése biztosított. Hazell és Morris negatív példaként utalnak I. János Károly spanyol király esetére, aki nem tartotta távol magát a korrupciótól, s ezzel meggyöngítette a monarchia tekintélyét. Érdekes, hogy a két szerző nem tesz említést az adott ország kulturális, etnikai, regionális sokszínűségéről, holott Közép- és Kelet-Európában a monarchista

mozgalmak éppen azzal érvelnek, hogy egy uralkodó – aki nem csak pártok, hanem sovinizmusok fölött is áll – jobban képes egyensúlyt teremteni népei között, amelyek mind egyforma távolságra vannak tőle (illetve egyforma közelségre). Mint láthattuk, Spanyolország e tekintetben is kivételt képez: a köztársasági mozgalom mindig szilárd bázissal rendelkezett Katalóniában, amely mára az elszakadás szélére jutott.

A két szerző véleménye egybevág azzal, ahogyan a monarchista mozgalmak látják a monarchia előnyét a köztársasággal, illetve annak választott tisztviselőivel szemben (leszámítva a királyi család méretét, amely szempontot ők nem vetették föl). A monarchisták is azzal érvelnek, hogy

- a köztársasági elnök választása folytán ki van szolgáltatva a napi pártérdekeknek
- ezáltal a korrupció veszélyének is
- éppen a pártérdekeknek való kitétttség miatt a köztársasági elnök tevékenysége kevésbé ellenőrizhető, mint egy mindig reflektorfényben lévő, örökös tekintélyé

A monarchisták emellett azzal érvelnek, hogy az uralkodók sehol nem álltak a szociális piacgazdaság útjába. Azonban a politikai döntések meghozatala nem az uralkodó jóindulatán, hanem a pártokon múlik, amelyek jelen lennének egy monarchiában is. S mivel a pártok sokféle érdeket képviselnek, programjaik ütköznek egymással,

ezért bármely reform éppúgy elakadhat a törvényhozás gépezetében. Ha viszont kikapcsoljuk a pártpolitikát, akkor veszélyes vizekre térünk – gyakorlatilag a Vichy-modellhez.

A társadalom mára megszokta és elfogadta a köztársasági intézményeket mind Franciaországban, mind Olaszországban, és azonosul a hozzá kötődő szimbólumokkal. Felvetődnek a francia és olasz opció esetén is területi kérdések. Mi történjen azokkal a gyarmatokkal (Haiti, Dominikai Köztársaság), amelyek a királyság idején kerültek az anyaországhoz, és a függetlenségét a köztársaság ismerte el hivatalosan? Vagy például a mélyen katolikus Bourbonok visszatérése és a vélhetően általuk képviselt egyházpolitika miképpen fér össze a laicitással? Látható, hogy az államforma megváltoztatásával semmi nem oldódna meg önmagától azokból a társadalmi problémákból, amelyek ma jelen vannak, viszont jó eséllyel újak teremtnének. Ez természetesen fordítva is áll: a mai királyságok államformájának megváltoztatása, a köztársaság kikiáltása sem oldana meg semmit.

Bár amellet érvelünk, hogy fölösleges a status quo megváltoztatása, nem lehet szó nélkül elmenni a ma létező parlamentáris monarchiák erényei mellett. Ilyen az, hogy a stabil monarchia kiszámíthatóbbá teszi a politikai kereteket. Ha minden föl is borul, van legalább egy biztos szereplő a politikai rendszerben, aki változatlan, és aki csak halállal vagy lemondással távozik el. Továbbá a király felül áll a napi érdekeken, míg a köztársasági elnökökről,

akár a parlament választja őket, akár közvetlenül a nép, ez nem mondható el. Nem volt mindig ilyen stabil az európai monarchiák helyzete. Az uralkodók sokáig dacoltak a hatalmuk megnyesegetésére törekvő politikai erőkkal. Természetesen maguk az uralkodók is tanulták a szerepüket a 20. században. E tanulóképesség példájaként fölidézzük következő iratunkban, miként is alakult szerepük a szociális jogok megalapozásában.

